

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԴԱՍԱԻԱՆԴԻՄԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ.

ՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԾԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

Մեր ուսումնարաններում այս երկու առարկաներն երբեմն շփոթում են՝ մէկի բովանդակութիւնը միւսին վերագրելով, երբեմն էլ գծագրութեան անունով ամբողջ երկրաչափական տեղեկութիւններ աւանդելով, ուստի և հարկաւոր է ամենազգոյշ կերպով վարուել, որովհետեւ երկուսն էլ թէ նպատակներով և թէ միջոցներով միմեանցից տարբերում են: Նկարչութեան նպատակն է սովորեցնել հիմնական ձևերն բազմակողմանի կերպով և զարգացնել ուսանողների ճաշակը օրինակների լաւ ընտրութեամբ՝ ընդ սմին և ձևակերպել տեսանելի ձևերը ազատ կերպով, աչքի չափումով, դորս հետ և այն դիրքով, ինչ դրութեամբ որ նոքա մեր տեսութեանը ներկայանում են: Սովորեցնելով նայել, նա միևնոյն ժամանակ սովորեցնում է մեզ համեմատել, նկատել և զանազանել գեղեցիկը տգեղից, հետեւապէս զարգացնում է կշռադատումն և ազնուացնում է ճաշակն: Իսկ գծագրութիւնը նորա համար է, որ ճիշտ ձևակերպէ, պատկերացնէ տուած առարկայի կամ տեղի, կամ ամբողջ և կամ մի քանի չափումների գործիքների միջնորդութեամբ: Այդպիսի ձևակերպութիւնները թէև տալիս են ճիշտ հասկացողութիւն տուած առարկայի կամ տարածութեան ձևի և մեծութեան մասին, բայց պահանջում են որոշեալ վերացականութիւններ, որովհետև նոքա կարող են միայն գաղափարական (պայմանա-

կան) լինել, և չենթարկուել մեր հայեցողութեանը իսկապէս (գործնականապէս): Ով ծանօթ է նկարչութեան հետ, նորան չափ հեշտ է գծագրութեան անցնել: Իսկ ընդհակառակն, գրծագրութիւն սովորողն միայն ծանօթանում է մի քանի պայմանական, գորա հետ և շատ սահմանախակ ձևերի հետ, որոնք մեծ մասամբ իրանց մէջ չեն պարունակում գեղասիրական տարր, հետեւապէս և չեն զարգացնում նոյն իսկ գեղասիրական (էսթետիկական) ճաշակը: Բացի գորանից, մինչև անգամ տարրական գծագրութիւնը պահանջում է աշակերտների փոքր հասակի համար ուժից վեր վերացական մօքեր. հէնց այդ պատճառով է որ գծագրութիւնը ստորին բաժանմունքներից սկսելը տարրական ուսումնարանի մէջ վնասակար է, և թէ մինչև անգամ, առանց երկրաչափական տարրական տեղեկութիւնների, տալիս է, համարեա՞, բացասական օգուտ, համեմատելով տարրական նկարչութեան տուած անհամեմատ մեծ օգուտի հետ՝ ի նկատի ունենալով էսթետիկական և դաստիարակական զարգացումն: Ուստի աւելի լաւ է առաջին տարուց սկսել անցնել նկարչութիւնն այն ևս ստիգմոգրափիլական սխիւեմայով (ցանցերով): Մեր միզասեան և երկզասեան ուսումնարաններում կարելի է հետեւեալ ծրագրին հետեւել: Առաջին տարի պէտք է անցնել նկարչութիւնը ցանցով՝ այն ևս Մուժակի մեթօգով: Երկրորդ տարին նոյնպիսի վարժութիւններ—թելադրութեամբ, առաջ կետերով, իսկ յետոյ առանց միտրեւիցէ՝ նպաստամիջոցի, նկարել սեպհական հնարակերպութեամբ կազմած նկարներն, օրինակ—ուղղագիծ տառեր և ձևեր քառակուսւոյ մէջ զանազան կոմբինացիաներով և լիւս Այս չրջանում կարելի է օգտուել և գունաւոր մուսիաներով:

Երրորդ տարում—նկարչութիւն նայնպէս թելադրութեամբ. —նկարել պատի սպիւսակներից հարթ օրձամէճաններն, հասկացողութիւն տալ ստուերացման մասին և ծանօթացնել հանդիպահայեցութեան (պէրսպեկտիւայի) հետ: Զորրորդում—նկարել լարե գանազան ձևեր ևս և փայտից կազմած կաղապարներ, պիկակ—քառակուսին գանազան գլուխմամբ, հաւատարակազմ

եռանկիւնի, 6 և 8 անկիւնի բազմակողմանիք, քառակողմն բուրգ, խորանարդ, շրջան կուադրատի մէջ: Նկարել երկրաչափական մարմիններ՝ ստուերով, թէ առանձին և թէ սիմէտրիքական խմբեր կազմելով դոցանից: Հինգերորդ տարին—նկարել բնութիւնից, պահպանելով պէրսպեկտիւան, նկարել բարդ օրնամէնտներ Գիպսից և առարկաներ, ստուերացումով հանգերձ: Նկարչութեան ժամանակ ամբողջ գատնթացքում պէտք է այս հետեւեալ վարժութիւնները զուգընթացաբար անցնել՝ 1) Նկարել տալ յիշողութեամբ և 2) շարադրութեամբ: Աւաջինի համար բաւական է ցանցերով նկարածը առանց ցանցերի կատարել տալ, կամ ցոյց տուած պատկերը կամ նկարածը (գրատախտակի վերայ) հեռացնել կամ ջնջել և ստիպել նոյնը նկարել յիշողութեամբ: Երկրորդ ուղղութեան համար միշտ պէտք է անցածներն ի մի խմբել տալ, զանազան կոմբինացիաներով, ձևակերպումներով, ի հարկէ նախապէս հասարակ աշխատանքից անցնելով գծուարին: Այս գէպքում կարելի է օգտուել տնային արհեստների այն գործիքների նկարելովը, որոնք գործ են ածուում իւրեանց կողմերում: Իսկ ԳԾԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆԻՅ այն պէտքէ ի նկատի ունենալ, որ սորա ուսումն աւելի լաւ է սկսել երրորդ բաժանմունքից (ի հարկէ եթէ երկդասեան ուսումնարան է, այլապէս մի տարուայ համար միտք չունի մի դասեան ուսումնարանումն աւանդել):

Պէտքէ անցնել այս հետեւեալ տեղեկութիւնները, թողնելով ըստ տարիների բաժանումն ուսուցչաց վերայ: 1) Սկզբնական զրոյցներ մարմիններին խորանարդի, հատուածակողմի (prisme) և բուրգի մասին: 2) Գծեր—ուղղահայեաց, հորիզոնական և թեք: 3) Անկիւններ—ուղիղ, բութ և սուր: 4) Զուգահեռական և բեկեալ գծեր, սահմանակից, հանդիպակաց և ներքին անկիւններ: 5) Եռանկիւնիք և դոցա բաժանումներն կողմերի և անկեանց համեմատ: 6) Քառանկիւնիք—քառակուսի (կուադրատի), ուղղանկիւնի, զուգահեռագիծ, շեղձական և սեղանակերպ: 7) Բազմանկիւնիք: 8) Գլան, կոնուս, գունդ և կոր գծեր: 9) Շրջան, շրջապատ, հասկացողութիւն շառաւիղի, ար-

բամագծի և լարերի մասին: 10). Ձևակերպութիւն խորանարդի, հատուածակողմի և բուրգի: 11). Ձևակերպութիւն գլանի, կոնուսի և գնդի: 12). Գծագրութիւն զանազան երկրաչափական ձևերի—մաշտաբի (գծաչափի), կարկինի և անկիւնաչափի օգնութեամբ, տալով բացատրութիւն քանոնների և եռանկիւնւոյ գործադրութեանց մասին: 13). Գծել մաշտաբով ինչպէս դաստառան, այնպէս և ուսումնարանի տմբոջ շինութեան յատակագիծը:

ՎԱՅԵԼՉԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

Վայելչագրութեան նպատակն է աշակերտներին սովորեցնել գրել՝ գեղեցիկ, պարզ և բացի դոցանից արագ կերպով: Վերոյիշեալ նպատակին ձգտելով՝ վայելչագրութիւնը աշակերտաց վերայ ունի և դաստիարակիչ նշանակութիւն՝ այն է սովորեցնում է՝ ճշգրտահոլութիւն, մաքրութիւն և կարգ, նպաստում է աշակերտաց մէջ ճաշակի՝ ընդ սմին և ինքնագործունէութեան, աշխատանք ունենալու սովորութեան զարգացմանը: Գրութիւն սովորեցնելը սկսւում է գրագիտութեան ուսուցման ժամանակ և ապա դորանից յետոյ էլ շարունակւում է առանձին կերպով՝ մինչև որ լաւ իւրացնում են աշակերտները կանոնաւոր կերպով ձևակերպել տառերը: Ինչպէս ամէն մի առարկայի ուսման ժամանակ, նոյնպէս և՛ այստեղ միշտ հարկաւոր է նախապէս ձեռնամուխ լինել մի քանի նախապատրաստական վարժութիւնների (ինչպէս գրագիտութեան ժամանակ յիշել եմ), որոց կատարելու ժամանակ ուսուցիչը սովորեցնում է՝ ա). Գրութեան ժամանակ կանոնաւոր նստել, չվնասելով և՛ իւր առողջութեանն. բ). կանոնաւոր կերպով բռնել գրիչը կամ քարեգրիչը, տետրակը կամ քարեռախտակը. Գ.) ջանօթացնել մի քանի կոշովների (տէրմինների) հետ, որոնք գրութեան ժամանակ գործ են ածւում, օրինակ—հորիզոնական, թեք, ուղղահայեաց, հիմնական կամ գլխաւոր գծեր, նոյնպէս և ձեռքի մասերի անուններն՝ դաստակ, բութ, ցուցամատն, միջնամատն, մատենամատն և ձկոյթ: դ). Զարգացնելով աշակերտների ձեռքը՝ սովորեցնել նոցա

աչքով չափելն այնքան, որպէս զի կարելի լինի տառերի գրութեանը ձեռնամուխ լինել: Նախապատրաստական վարժութիւնները վերջացնելուց զկնի պէտքէ ձեռնամուխ լինել տառերի տարերց (էլէմէնտների), դոցանից յետոյ և՛ նոյն իսկ տառերի գրութեանը: Հայկական այբուբենի տառերի էլէմէնտները սոքա են՝ 1) ուղիղ, թեք—գիծ, որն իւր բոլոր շարունակութեամբ միակերպ հաստութիւն ունի. 2) ուղիղ գիծ—ներքեւից, այն ևս գէպի աջ կողմն—կոլորացնելով. 3) ուղիղ ²գիծ, միայն վերեւից կոլորացրած. 4) ուղիղ թեք գիծ, վերեւից և ներքեւից կոլորացրած. 5) ձուաձև. 6) կէս ձուաձև՝ ձախ կողմից. 7) կէս ձուաձև՝ աջ կողմից. 8) մազանման գիծ. 9) ալիքանման գծեր, որոնք լինում են խորն և փոքր ինչ հարթ և 10) բոցանման գիծ: Տառեր սովորցնելու համար դոցա պէտքէ խմբերի բաժանել, նախ վարժեցնել մէկ խմբի էլէմէնտներով, յետոյ տառերով. հէնց այս պահանջին լիապէս բաւականութիւն կպատճառէ տառերի գենետիքական դասաւորութիւնը: Հայկական գրութեան սովորական տառերի խմբերը սոքա են՝ 1) ս, ա, ւ, ու, դ, պ, և, ն, ճ, մ, կ, ե, ք, որտեղ հիմնական գիծն է թեք ուղիղն, ներքեւի կողմից կոլորացրած: Այս հիմնական գծին միանում են և՛ տեղ տեղ այս օժանդակ գծերն—փոքրիկ հորիզոնականը, տապակ ալիքանմանն՝ մազանմանի հետ միասին, և հանգոյցն՝ աջ կողմից— 2) ո, ու, ր, տ, գ, ի, խ, փ, բ: Սոցա հիմնական գիծն է՝ թեք ուղիղն՝ վերեւից (ձախ կողմից) կոլորացրած, ևս և վերեւից ու ներքեւից—աջ և ձախ կողմերից նոյնպէս կոլորացրած: 3) լ, ը, զ, ղ, ջ, շ, վ: Այստեղ հիմնական գիծն է կիսաձուաձևն՝ (փոքր ինչ գէպի հորիզոնական ուղղութեանը տարած ձախ կողմից սեղմուածքով: 4) յ, ց, ձ, ժ, թ, ծ, է, հ, ֆ: Որոց հիմնական գիծն է կիսաձուաձևն՝ աջ կողմից սեղմուածքով: 5) օ, ը: Այստեղ հիմնական գիծն է ձուաձևը: Ամէն մի խմբի տառերը կազմելու ժամանակ, ինկատի պէտքէ ունենալ, որ հիմնական գծերին միշտ աւելանալու են և անցած խմբերի տառերի մի քանի օժանդակ գծեր: Գրութեան սովորական տառերն անցնելուց զկնի պէտքէ առաջին

տարուայ վերջին սովորցնել և՛ գլխատառերը, եթէ այստեղ չյաջողեցաւ այս պահանջը վերջացնել, կարելի է յետաձգել և երկրորդ տարուայ դասընթացքի համար: Գլխատառերն ևս պէտքէ խմբերի բաժանել, նախապէս անցնելով էլէմէնտներն: Գլխագրերի դասախմբերն այս հետևեալներն են. 1). Ա, Ս, Տ, Դ, Ո, Ռ, Մ, այստեղ հիմնական գիծն է՝ ուղիղը, վերևից և ներքևից կոլոր, բայց երբեմն էլ զոքա մէկը առանց միւսի, սոցա հետ և մի քանի գէպքերում՝ աւելացնում են փոքրիկ բոցակերպ և ալեծածան գծերն: 2) Յ, Յ, Չ, Ն, Օ, Զ, Չ, Պ: Այս տառերի հիմնական գծերն են՝ ձուռձան և կիսաձուռ-ձաներն ձախ և աջ կողմից սեղմուածքով: 3). Բ, Թ, Ի, Խ, Լ, Կ, Փ, Գ, Ք, Ր, Ֆ, Յ, Է, Ծ, սոցա մէջ հիմնական գիծն է բոցակերպն, միացրած առաջուայ սովորածների հետ: 4). Լ, Ը, Ղ, Շ, Զ, Վ, Ճ, Ե, Հ, այս վերջին խմբի տառերի հիմնական գծերն են՝ առաջին՝ բոցակերպն, խառն առաջուանից ծանօթ գծերի հետ—բ). մեծ ալեծածան գիծը՝ ներքևից, ևս և՛ մի տեղ վերևից քաշած (Շ):

Վերևն յիշեցի որ ինչպէս սովորական գրութեան, այնպէս և գլխագիր տառերի սովորցնելուն միշտ պէտքէ նախընթաց լինի դասախմբական տառերի էլէմէնտների մէջ վարժութիւնը:

Աշակերտները նախ ամէն մի սովորած տառ գրումեն առանձին, յետոյ միացնում են ուրիշ տառերի հետ կամ խօսքերով և կամ նախադասութիւններով: Միշտ պէտքէ աւանդածը հիմնաւորապէս իւրացնել տալ և ապա անցնել նորին: Ամեն մի նոր տառ սովորցնելու համար ուսուցիչը բացատրումէ գրելու եղանակը, գրումէ գրատախտակի վերայ, բաժանումէ հիմնական մասերի, ցոյց է տալիս դոցա միմեանց միջի յարաբերութիւնները, տառը կազմելու համար դոցա միացնումէ, ցոյց է տալիս թէ ինչպէս իրանց ծանօթ տառից կազմւումէ նորը, միայն աւելացնելով նոր առանձին գծեր. բացատրումէ թէ՛ նոր տառն ո՞րտեղից է սկսւում և ո՞րտեղ վերջանում, ո՞րտեղ է հարկաւոր գրչի սրղմումն գործել, ի՞նչպէս պէտքէ գրել ցանցերի մէջ, ի՞նչպէս պէտքէ սովորած տառը միացնել մի ուրիշ տառի հետ

և այլն: Առկորական գրութեան տառերը ստորեցնելու համար անհրաժեշտ է խոշոր գրելուց սկսել, յետոյ միջակացնել և ապա պահանջեալ գրութեան հասուցանել: Իսկ եթէ սկսուի աւելի մանր գրութիւնից, այն ժամանակ ձեռքը կիչանայ: Գրութեան ժամանակ պէտքէ միշտ ի նկատի ունենալ, որ գրերը միակերպ մեծութիւն, թեքուածք և հաւասարաչափ հեռաւորութիւն ունենան, որի համար անհրաժեշտ պայման է գործածել առաջին անգամներին ցանցեր, որոնք կազմուած են հորիզոնական և թեք ուղիղ գծերից: Վերջիններս ցոյց են տալիս տառերի հիմնական գծերի թեքուածութիւնը, տառերի միմեանցից հեռաւորութիւնը, և թէ գծերի կցուելն ցանցերին: Աշակերտները պէտքէ գործածեն ցանցերով գծած տետրակներ, եթէ պատրաստ են՝ առաւել լաւ, իսկ եթէ ոչ, ինքն ուսուցիչը պէտքէ ցոյց տայ ցանցեր պատրաստելու եղանակը, որի համար հարկ է ի նկատի ունենալ, որ թեքուածքը 45-ից մինչև 500 պէտքէ լինի: Ես առաջարկում եմ սկսել 450-ից, որովհետև ժամանակով, ըստ ֆիզիքական զարգացման աշակերտաց, ձեռքի գրութեան ուղղութիւնը բնականաբար գէպի աջ կողմն է թեքուում: Ուսուցչին՝ 450-ն որոշելու համար՝ իրրև գործնական միջոց առաջարկում եմ՝ հետեւեալը՝ թղթի երեսի ձախ անկիւնից, այն էլ վերևի կողմից, վերցնել հաւասար մասեր թէ հորիզոնական և թէ ուղղահայեաց կողմերով և ապա ուղիղ գծերով համապատասխաններն միացնել: Իսկ 500 որոշելու համար — թղթի վերևի կողմը վերցնում են երեք հաւասար մասեր, իսկ ձախ կողմի վերայ գոյնպիսի չորս մասեր, ծայրերը միացնում են և ապա դորա համեմատ անցկացնում զուգահեռական գծեր: Վերջիններիս համար գործ է ածուում քառակուսի քանոն, որը զանազան հաստութեան կարող է լինել, նայելով թէ որպիսին է անհրաժեշտ: Առաջին անգամները թեք գծերը պէտքէ շատ լինին, միայն հետզհետէ պէտքէ քչացնել և վերջն էլ չգործածել, այլ առանց գոցա գրել տառերն, որի համար առաջին անգամ միառժամանակ կարելի է գործածել և տողացանց (транспорантѣ), իսկ յետոյ սա ևս բոլորովին վերջացնել:

Չեւքի դաստակի և մասնների ազատ և հաւատարմաւոր շարժման զարգացնելը աստիճանաբար արագացնելու և դասատան մէջ աշակերտներին աշխատանքի մէջ միակերպ մասնակցութիւնըն պահպանելու համար, ծառայումէ իբրեւ լաւ միջոց չափն (տակտ), որի համար ուսուցիչը նախ ինքն է տառերի չափերն ասում, ապա աշակերտներից մէկը կամ բոլորը խմբովին: Առաջին անգամ չափը պէտքէ լինի ծանր, միայն հետզհետէ արագացնելով, վերջն էլ բոլորովին վերացնելով, երբ աշակերտները շատ վարժ կգրեն տառերը: Չափով գրութեան ժամանակ ուսուցիչը պէտքէ երբեմն — երբեմն աշակերտների նստարանների միջովն անցնէ, որ իմանայ թէ չափի հաշուով են գրում թէ՛ չէ՛, միշտ պէտքէ պահանջել ճիշտ կատարումն չափի հաշուի: Միայն թէ բաշխմամբ գրութիւնը չպէտքէ չափազանցութեան հասցնել, որովհետեւ դա կարող է աշակերտաց ձանձրացնել, մանաւանդ որ կռաւջացնէ տաղտկութիւն, յոգնածութիւն, ընդ սմին և կճնշէ աշակերտաց ինքնագործունէութիւնը, ուստի և պէտքէ սորան ժամանակ առ ժամանակ գործածել, այն ևս հարկաւոր միջոցներին: Ուսուցիչը երբ գրութիւն է սովորցնում՝ աչքի առաջ ունենալով արագութիւնն և գեղեցկութիւնը, միշտ և հանապաղ պէտքէ տառերի պարզ ձեւակերպութիւնն ի նկատի ունենայ և ոչ թէ աշխատէ իւր աշակերտներին տառեր գրելու համար, նկարչական ուղղութիւն բռնել, որպիսին և պախարակելի է, մանաւանդ որ մեր մէջ այժմ կարծես գորա մէջն են գտել միակ փրկութիւնը: Ի՞նչ կարիք կայ միւսնոյն տառը միաժամանակ աւանդել զանազան ձեւակերպութիւններով և այն էլ այնպիսի էլէմէնտներով, որոց գոյութիւնը միայն հնարողի փանտազիայի ծնունդ կարելի է համարել: Այդ ձեւով ոչ կարելի է գեղեցիկ գրել սովորցնել և ոչ էլ, որպիսին ամենագլխաւոր և գործածականն է, արագ գրել: Ժամանակով ես ցոյց կտամ մեր ներկայ վայելչագրութեանց օրինակների պակասութիւնները, որոնք միանգամայն կանոնաւոր գրութեան զարգացմանն արգելք են լինում: Պէտքէ միշտ հրահանգուել սորանով, որ տառերի պարզ-լինելն և բնական-լինելը գրող-լինելն արժանաւոր-լինելն

կողմից, աջ կողմից և երկու կողմից՝ Օ, Պ, Բ, Շ, Դ, Զ, Ը, Թ, Կ: Երրորդ խմբին պատկանում են այն տառերը, որոց հիմնական գիծն է բոցակերպ գիծը, միացած առաջուց ուրիշ սուլորածների հետ՝ Լ, Մ, ԻՕ, ԻԻ, Ք, Փ, Է: Զորրորդ խմբին պատկանում են այն տառերը, որոց հիմնական գիծն է նոյնպէս բոցակերպ գիծը, միայն վերևից և ներքևից միացած ալէծածան գծի, նոյնպէս և ուրիշ անցածների հետ՝ Լ', Ո, Դ, Ե, Լ:

ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆ:

Մեր ուսումնարանական առարկաների թւում կայ մի այնպիսին, որը իւր յարգելի տեղը չի բռնում, դա է երգեցողութիւնը: Այդ, ի հարկէ, կախուած է նորանից, որ չէ պարզուած թէ՛ դորա զօրեղ նշանակութիւնը և թէ՛ այն միջոցները, որոնցով պէտքէ ձգտել գէպի նպատակը: Երգեցողութիւնն և առհասարակ երաժշտութիւնը զօրեղ ազդեցութիւն ունի մեր հոգեկան կեանքի վերայ. մարմնացնելով իւր մէջ՝ ուրախութիւն, ցաւ, յոյսեր, ձգտումներ, նպատակներ, համոզմունքներ, հաւատ՝ երգը ծառայում է իբրև էական արտայայտիչ տարր մարդու ներքին կեանքի և առհասարակ ամբողջ ժողովրդի: — Ազդելով զգացմանց վերայ, երգեցողութիւնն ազնուացնում է դոցա, որովհետև դորա միջնորդութեամբ մենք արտայայտում ենք հոգեկան ամենախորին դրութիւնները: Բացի այդ բարոյակրթական նշանակութիւնից՝ երգեցողութիւնը ունի և ազգային նշանակութիւն. երգը որպէս ժողովրդի գաղափարական տիպար կրող, երգողն էլ սուլորում է այդ կեանքին ծանօթանալ և նմանել դորան իւր ամենայն լաւ յատկութիւններով, մանաւանդ որ երգն էլ իբրև գործնական ամենալաւ միջոց է պարտաւ ժամանակներին զբաղուելու, որի մէջ և գտնուում է բաւականութիւն, իրան հեռացնելով անգործ մնալու, իբրև հետեանք, վատ և անբարոյականացուցիչ միտումներէ:

Մի այլ նշանակութիւնն է՝ այն է, որ «Երգեցողութիւն» հասկացողութեան մէջ մտնում է և եկեղեցական երգեցողութիւնը, որն և տարրական ուսումնարանում իբրև անհրաժեշտ լրա-

ցուցիչ միջոց է կազմում կրօնի գաստաւանդման համար, տալով այնքան տեղեկութիւն, որ աւարտողը կարողանայ եկեղեցական ընդհանուր աստուածապաշտութեանց մասնակից լինել: Ի նկատի ունենալով վերոյիշեալ բոլոր յատկութիւնները իւրեանց զուտ գաստիարակական նշանակութեամբ, անհրաժեշտ է, որ բոլոր աշակերտներն երգեցողութիւն սովորեն պարտաւորապէս, ինչպէս միւս առարկաները, բացառութիւն կազմելով միայն այն աշակերտներն, որոց թէ լսողութիւնն և թէ ձայնի գործարանը վնասուած է գործարանների կամ բնածին պակասութեամբ և կամ թէ նոցա երկարատեւ քրօնիքական հիւանդութեամբ: Պէտքէ ի նկատի ունենալ և՛ այս, որ խօսակցութեան գործարանների վնասուելովը, կակազողների և թլուաւոնների համար երգեցողութիւնը միակ ճիշտ միջոց է համարւում թէ ձայնը և թէ արտասանութիւնն ուղղելու համար: Երեխայք թէև դեռ շատ փոքրուց են սկսում երգել, միայն շատ էլ կանուխ սկսելը հարկաւոր չէ, որովհետեւ օրգանիզմի զարգանալովը հետզհետէ ձայնական միջոցներն են զարգանում, այնպէս որ 8—9 տարեկան հասակից ոչ վաղ արդէն երեխայի ձայնը կազմակերպւում է, ուստի և հէնց այդ ժամանակներից հարկէ սկսել երգով պարապելը: Շատ տեղերում երգեցողութիւնն անցնում են առանց ձայնագրութեան, ասելով թէ՛ ժամանակը կարճ է և կամ թէ՛ այնքան էլ կարիք չկայ, մի քանի տեղ էլ պնդում են թէ՛ առանց ձայնագրութեան երգեցողութիւնը չարժէ աւանդել: Թէ՛ այստեղ և թէ՛ այնտեղ իւրեանց ծայրահեղութեանց են հասցրած, երգեցողութեան խելացի և կանոնաւոր ուսումը պէտքէ լինի՝ ինչպէս լսելով, այնպէս և ձայնագրութեամբ: Այստեղ մեր առաջին է գալիս գրագիտութեան եղանակի բուն էութիւնը, որ ինչպէս այնտեղ բանաւոր վարժութիւններից յետոյ պէտքէ աւանդել գրաւոր նշանները, այնպէս և այստեղ ձայնական վարժութիւններից ղկնի սովորցնել և ձայնագրութիւնը, այսինքն այն նշանները, որոնցով արտայայտւում են որոշեալ ձայները: Երգեցողութիւնը լինելու է ինչպէս մէկ—մէկ, այնպէս և խմբովին, վերջինս փոքրերի մէջ աւելի նպատակայարմար է: Երգեցողու-

թիւն սովորեցնելու համար գործ են ածւում երկու մեթօդներ՝ համադրական (սինտեզ) և վերլուծական (անալիզ)։ Առաջին եղանակով աշակերտները նախապէս սովորում են երաժշտական առանձին ձայները, եօթնեակն, յետոյ անցնում են աւելի դժուար վարժութիւնների, և այդպէս շարունակելով աշխատում են աւելի բարձրանալ դէպի բարձր։ Երկրորդ եղանակը առաջինի բոլորովին հակառակն է կազմում՝ առաջ ամենահասարակ մի քանի երգեր են սովորում, յետոյ մի առժամանակ անցնելուց զինի, ուսուցչի օգնութեամբ աշակերտները ամբողջը տարրերի (էլէմէնտների) են բաժանում, սոցա էլ առանձին ձայների, որոնք և միմեանցից ջոկւում են իւրեանց բարձրութեամբ, ուժով և երկարատևութեամբ։ Առաջին եղանակը աւելի գործածական կարող է համարուել մասնագիտաբար երաժշտութիւն սովորելու ժամանակ, իսկ տարրական ուսումնարանում միայն միակ և բոլորովին տարրական և բնական միջոցը պէտք է համարել վերլուծական (անալիտիքական) եղանակը։

Երգեցողութիւնը տարրական ուսումնարաններում լինելու է ունիստնական (միաձայն)։ Դասաւանդման գլխաւոր միջոցը պէտք է լինի լսողութեամբ սովորելը, որի համար ուսուցիչը նախ և առաջ ինքն երգում է*) , յետոյ աւելի հեշտ սովորեցնելու համար, ամբողջ դասարանը բաժանում է մի քանի խմբերի, դոցա առանձին առանձին երգում է և հարցնում է լսածը, կրկնել է տալիս, անցնում է երկրորդին, երրորդին և այդպէս մինչև վերջը, յետոյ երգել է տալիս ամբողջին։ Ի հարկէ այստեղ պէտք է ի նկատի ունենալ, որ աշակերտները, երգելին անգիր իմանան, որի համար երգեցողութեան ուսուցիչը վարժվում է այնպէս, ինչպէս որ պէտք է վարուի լեզուի ուսուցիչը միորեւիցէ գրուածք անգիր անել տալու մէջ, չմերժելով մանկավարժական գեղեցիկ խորհուրդները, անգիր սովորեցնելուց զինի պէտք է երգի եղանակի ուսմանը ձեռնամուխ լինել։ Պարապելով եկեղեցական երգեցողութեամբ՝ ուսուցիչը, իրաւ որ գիտեցածը աւելի հաստատող է ե-

*) Պարող է և միորեւիցէ նուագարանի վերայ ածել,

րևում, տալով գորան աւելի հաստատուն հիմք: Եւ արդարեւ ի՞նչ գեղեցիկ, խելացի և բնական միջոց, երբ աշակերտը կրօնից անցած է մի որևէիցէ ազօթք, նոյնը պէտք է եղանակով սովորի, օրինակ եթէ աշակերտը գիտէ «Հայր մերը», կարելի է սովորցնել այդ ազօթքը խմբովին երգել, ուստի և կրօնուսոյցի և երգեցողութեան ոոսուցի գործունէութեանց մէջպէտք է մեծ համերաշխութիւն լինի, վերջինս պէտք է հետեւի առաջինին, քայց կալատահի և հակառակը, երբ վերջինս նորը կսովորցնէ, թեթեացնելով միանգամայն առաջնոյն գործը: Առաջին դասերին ուսուցիչը աշակերտաց իրան գրաւելու և թէ՛ իմանալու համար թէ ինչ երգ գիտեն, իւրաքանչիւրին հարցնում է և թէ գիտեցածը երգել էլ է տալիս, երբ լաւ ծանօթանում է, դառնում է իւր նպատակին հասուցանող ողջութեանը՝ առաջին անգամներին վարժեցնելով լսողութեան և ձայնական նախադատրաստական վկայութիւններով, որոց նպատակը կլինի զարգացնել ա) ձայնը, լսողութիւնը, ուսուցիչ երգածը ճիշտ երգելով, բ) զանազանել ձայների զանազան աստիճանները, գ) զարգացնել չափական (рhythma) զգացմունքը: Նախակրթական վարժութիւններում բացատրելով ձայնի երկարատեւութիւնը (առաջին անգամները թէ ձայնի և թէ լսողութեան զարգացման համար աւելի լաւ է երգել ա, է, ի, օ ու ձայնաւորներով), անհրաժեշտ է սովորցնել աշակերտներին ձեռքով հաւասարաչափ հաշիւ անել երգեցողութեան ժամանակ: Երբոր աշակերտները բաւականին վարժուած են, այն ժամանակ ուսուցիչը պէտք է ձայնանիշների աւանդմանն ձեռնամուխ լինի, այն ևս, ըստ տարիների, աստիճանական կարգով, և բոլորովին չշտապելով: Առաջին, երկրորդ, և երրորդ տարին անհրաժեշտ է սովորցնել ազօթքների, հատուածներ շարականներից, որոնք կրօնից ուսած են և գիւրամատչելի ևս են իւրեանց ձայնական եղանակի գրութեամբ, և պատարագի արարողութիւնը, իհարկէ դասաւորելով հեշտից դէպի գփուարը: Միական երկգասեան ուսումնարաններում երգեցողութիւնը լայն ծաւալ պէտք է ստանայ, որպէս զի սանիկները կարող լինին մասնակցել ըստ չափու կարողութեան աղատ կերպով ընդհանուր ժա-

մերգութիւնը սկսելով և առաւել վարժեցնելով ձայնագրութեան մէջ: Ի դէպ է յիշել այստեղ, որ մեծ ուշք դարձնեն և պարտաւորեցուցիչ շինեն մեր ազգային եկեղեցումն ընդունուած ձայնանիշներն իբրև մեր եղանակների գրութեանն առաւել նրպաստող և թէ՛ իբրև դիւրամատչելի միջոց. ցաւալին այն է, որ գործի նորութիւնը, անհոգութիւն է ծնեցնում: Ուշք դարձնելով եկեղեցական երգեցողութեան վրայ՝ չի կարելի և պատշաճաւոր ուշք չդարձնել և աշխարհական երգերի վրայ, որոց դաստիարակական նշանակութիւնն արդէն մեզ յայտնի է, միայն այս դէպքում պէտք է առանց ձայնանիշների միջնորդութեան անցնել, մանաւանդ որ դորանով վարժուելը ժամանակ շատ կիսէ, — այդ միայն միգասեան շրջանում. իսկ երկդասեանում, պէտք է երգեցողութիւնը վերոյիշեալի մօթին վերաբերեալ՝ լինի և՛ ձայնագրութեամբ:

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՐԶՆԿԵԱՆՑ: